

УДК 378. 147

**ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДО ФОРМУВАННЯ ПЕРШООСНОВ
ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВИХОВАНЦІВ**

Н.В. Граматик

кандидат педагогічних наук,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Гармонізація взаємовідносин людини з природою виступає сьогодні ключовим завданням навчально-виховного процесу різноступеневих закладів освіти. У зв'язку з цим, в умовах реалізації національної концепції виховання дошкільнят є нагальна потреба у формуванні першооснов екологічної відповідальності у вихованців.

У статті висвітлюються деякі аспекти проблематики становлення у вищій школі фахівців, здатних до формування у вихованців першооснов екологічної відповідальності. Доводиться, що результативність екологічного виховання дошкільників значною мірою залежить від готовності до еколого-педагогічної діяльності майбутніх вихователів.

Ключові слова: екологічна освіта і виховання, екологічне виховання дітей дошкільного віку, готовність до еколого-педагогічної діяльності, екологічна відповідальність.

Сучасна дошкільна освіта, як перша самоцінна ланка має гнучко реагувати на виклики сьогодення, запити суспільства щодо змін у матеріальному та духовному житті суспільства. Тому, екологічне виховання дошкільників розглядають як один із соціально значимих аспектів взаємодії суспільства і природи у взаємозв'язку з матеріальними, духовними, правовими нормами та національними традиціями.

Питанню екологічної освіти значна увага надається у державних нормативних документах з питань освіти дошкільної ланки, зокрема, у Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)» акцентується увага освітян на формуванні екологічної культури дошкільників.

У змісті Закону України «Про дошкільну освіту» одним із завдань дошкільної освіти є виховання екологічно доцільної поведінки дітей.

Узагальнений аналіз нормативних документів та змістове наповнення чинних навчальних програм у сфері дошкільної освіти свідчить, що все більш важливе місце у змісті багатоаспектної роботи з дітьми посідає екологічний компонент.

Так, у Базовому компоненті дошкільної освіти України, де зведені норми і положення щодо переліку компетенцій якими має оволодіти дитина 6 (7) років, в межах освітньої лінії «Дитина в довкіллі» акцентовано увагу освітян на екологічному вихованню дошкільників.

Відтак, суттєвого виховного значення набуває екологічний аспект в системі цілісного і загального розвитку дитини; науковцями (Н. Бібік, А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій та ін.) підкреслюється важливість закладання в дошкільному віці фундаменту екологічної відповідальності для набуття у подальшому спеціальних природничих знань та вмінь.

Ефективність екологічного виховання дошкільників значною мірою залежить від педагогічної майстерності вихователя. Проблема формування готовності майбутніх вихователів до формування екологічної відповідальності дошкільників є досить складною і багатогранною. Натомість у ній вбачається особлива актуальність усього спектру питань пов'язаних із важливим положенням класичної професійної педагогіки.

Суттєвим змістовим компонентом професійної підготовки майбутніх вихователів доцільно вважати їх особистісно-професійну готовність до формування першооснов такої якості особистості дошкільника як екологічна відповідальність.

Мета статті полягає у висвітленні найбільш суттєвих методолого-теоретичних орієнтирів щодо дослідження проблеми формування готовності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до первісного формування екологічної відповідальності дошкільників.

Про значення екологічної освіти і виховання дітей дошкільного віку йдеться в різнопланових наукових дослідженнях, зокрема О. Білан, Н. Горопаха, Л. Іщенко, Н. Лисенко, З. Плохій, Н. Яришева та ін. окремі аспекти проблеми з акцентом на своєрідність дошкілля висвітлені у наукових розвідках А. Богуш, Г. Волошиної, Г. Гончаренко, Г. Іванової, Г. Марочко, О. Пащенко. Науковці одностайні у визнанні, що екологічне виховання найкраще розпочинати в дошкільному віці, оскільки процес навчання здійснюється в єдності з виховним. Можливість і

успішність саме такої площини дослідження означеної проблеми доведені численними психолого-педагогічними дослідженнями.

Аналіз наукової літератури переконливо свідчить про те, що формування ставлення особистості до світу природи закладаються в дошкільному дитинстві, що підтверджує важомість цього періоду в екологічному вихованні особистості.

Як свідчить практика, багато проблем пов'язаних з екологічним вихованням підростаючого покоління, що постають перед сучасними працівниками і дошкільних навчальних закладів, обумовлено недостатнім рівнем їхньої готовності до екологіко-педагогічної діяльності.

У зв'язку з цим, особливого значення набуває проблема готовності майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти до формування першооснов екологічної відповідальності у вихованців.

Зауважимо, що в концепції розвитку освіти України екологічна константа розглядається як обов'язковий чинник професійної підготовки майбутнього фахівця. Вплив цього чинника виявляється у вдосконаленні всіх складових педагогічного процесу вищого навчального закладу, а відтак, нового тлумачення місця людини в системі «природа – людина – суспільство» з позиції гуманізму і духовності.

Фундаментальні напрацювання щодо підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності зробили Е. Бахіч, Г. Бєленька, А. Богуш, Т. Жаровцева, Р. Куліш, В. Логинова, О. Пехота, Л. Поздняк, О. Поліщук, Є. Прохорова, Л. Семушина, Т. Скалезуб, Т. Танько та ін.

Визнані сучасні науковці (Н. Гавриш, О. Гончарова, Е. Карпова, О. Кучерявий, С. Совгіра, О. Сорока) визначають професійну підготовку педагогів як ієрархічну систему, пов'язану з розвитком особистості дітей. Вважається, що екологіко-педагогічна пропедевтика при цьому є підсистемою загальної фахової підготовки в тій її частині, що стосується формування підвалин екологічної культури вихованців [9].

Аналіз наукового фонду з проблеми готовності педагогів до здійснення екологічного виховання дітей дошкільного віку засвідчує, що вона виступала предметом наукових досліджень численних вітчизняних та зарубіжних учених (Н. Горопаха, Р. Кондратенко, Л. Крайнової, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій, Ю. Сизова, Н. Яришевої).

Так, Н. Лисенко вбачає екологічне виховання дітей дошкільного віку через призму ціннісних орієнтацій. Н. Яришева наголошує на пріоритетності творчого підходу вихователя до процесу ознайомлення дошкільників з природою. Існує думка (С. Ніколаєва) відносно того, що сучасний дошкільний працівник є не лише вихователем, а й носієм знань з різних галузей, зокрема екологічних.

Науковці здебільшого єдині у визнанні, що майбутній вихователь повинен не просто володіти значним обсягом екологічних знань, а бути готовим до формування вмінь та навичок екологічно відповідальної поведінки дошкільників, яка насамперед проявляється у свідомому позитивному сприйнятті природного середовища.

Як переконує практика, багатоаспектна освітня робота з дошкільниками висуває високі вимоги до особистісних якостей і професійної підготовки майбутніх фахівців. З огляду на це постає нагальна потреба пошуку нових шляхів підготовки майбутнього вихователя до екологіко-педагогічної діяльності, а також поступове вдосконалення професійної майстерності у формуванні першооснов у дошкільників екологічної відповідальності.

Слід зауважити, що нині бути кваліфікованим фахівцем у своїй професійній сфері принципово важливо, але недостатньо, особливо для педагога-вихователя. Саме тому, першочерговим завданням фахової підготовки майбутнього вихователя є забезпечення успішного засвоєння професійно-орієнтованих дисциплін, зміст яких спрямований на формування гуманістично зорієнтованої особистості, здатної оперативно реагувати на динаміку суспільних процесів. Отже, йдеться про нові акценти у професійному становленні вихователя, який є конкурентоздатним.

Сучасна педагогічна наука доводить, що результатом підготовки майбутнього вихователя слід вважати його психолого-педагогічну готовність, що трактується у довідкових джерелах «як особливий стан бажання зробити що-небудь».

У наукових доробках (Т. Жаровцевої, А. Линенко, О. Мороз, І. Підліпняк, Н. Пилипенко та ін.) зазначено, що готовність є важливою умовою успішного виконання будь-якої діяльності, особливо велика її роль у роботі педагога дошкільного закладу.

Цілком погоджуємося з думкою І. Підлипняк, що готовність майбутніх фахівців до роботи з дітьми дошкільного віку буде вища з урахуванням своєрідності і специфіки педагогічної діяльності вихователя в процесі професійної підготовки.

У контексті фахової підготовки, розглядаючи готовність майбутніх вихователів до екологопедагогічної діяльності як стійку характеристику особистості, доцільно розуміти як складне особистісно-професійне утворення, що на особистісному рівні втілене в екоцентрізмі взаємин із природою, а на професійному – дитиноцентризмі екологової діяльності спрямованої на формування ціннісних орієнтацій у дошкільників.

До того ж, наше переконання, готовність вихователя до формування екологічної відповідальності в дошкільників має багатокомпонентну структуру.

Шляхом аналізу ознак сухо екологічної (Л. Білик, О. Вознюк, М. Заброцький) і професійної (М. Васильєва, І. Зязюн, А. Кузьмінський) видів відповідальності, нам видається у наукових цілях об'єднати їх в одну системну властивість особистості майбутнього вихователя, структурно диференційовану емоційним, когнітивним, динамічним та регуляторним компонентами, пронизаних еко- та дитиноцентричною мотивацією й активністю щодо досягнення результативності екологопедагогічної діяльності.

Так, емоційний компонент позначений прагненням до позитивного емоційного настрою у взаєминах із довкіллям і бажанням стимулювати у дітей його вияв. Когнітивний складник зумовлений потребою усвідомити свою роль у збереженні природи, якомога більше дізнатися про відповідальні ставлення до неї, бажанням оздобити дошкільнят необхідними екологічними знаннями. Динамічний компонент детермінований потребою оволодіти вміннями й навичками екологівідповідальної поведінки, ціледосягненням формування екологічної відповідальності у вихованців. Регуляторний компонент позначений прагненням до самовдосконалення екологічної відповідальності й мотивацією цільового спрямування педагогічних зусиль на відповідальність за екологічну вихованість дошкільників.

Крім того, проведений нами аналіз конструктивного досвіду вищих шкіл засвідчує, що екологопедагогічна підготовка майбутнього вихователя передбачає достатньо високий рівень є його громадської та професійної відповідальності за стан збереження і охорону навколошньої природи. До того ж екологічна відповідальність простежується саме у конкретній практичній діяльності, спрямованій на збереження природи, формування готовності студентів до екологічного виховання дошкільників.

До вищезазначеного слід додати, що процес формування готовності майбутніх вихователів до здійснення екологічного виховання дошкільників детермінується багатьма чинниками, зокрема: 1) створення цілісного навчального середовища; 2) трансформацією пізнавальної діяльності студентів у професійно спрямовану.

Оскільки дошкільний вік це період початкового становлення особистості, впродовж якого відбувається збагачення ціннісними орієнтаціями, то стає очевидним той факт, що рівень сформованої екологічної відповідальності дошкільнят буде залежати від рівня педагогічної майстерності вихователів, їх загальної і спеціальної підготовки в аспекті екологічного виховання, тобто сформованої професійної готовності до окресленої сфери фахової діяльності.

У зв'язку з цим, особливого значення у підготовці майбутніх вихователів до екологічного виховання дошкільників набувають створення педагогічних умов, спрямованих на оптимізацію фахової природничої підготовки. На нашу думку, цьому сприятиме педагогічно виважене впровадження екологічної складової до змісту гуманітарних навчальних дисциплін, що віддзеркалює вимоги сучасної дошкільної освіти особистості.

Як відомо, екологічне виховання – це цілеспрямована дія на свідомість та поведінку людини з метою формування системи понять, принципів, ціннісних орієнтацій, забезпечуючи необхідними умовами для його розвитку.

Отже, методологічним підґрунтам готовності майбутніх вихователів до формування екологічної відповідальності дошкільників слугують їхні екологічні переконання, світогляд, свідомість і культура.

Усе вищесказане ставить відповідні вимоги до екологопедагогічної підготовки фахівців дошкільної освіти, як майбутніх носіїв екологічних знань. А метою екологічної освіти і виховання є формування системи наукових знань, поглядів, переконань, які закладають основи екологічно відповідального ставлення особистості до навколошнього середовища. Тому,

важливо, щоб майбутні вихователі в процесі фахової підготовки усвідомлювали не лише важливість формування системи екологічних знань дітей, а й були вмотивовані до творчого пошуку різноманітних форм природоохоронної діяльності.

Як свідчить практика, нагальна потреба еколого-педагогічної підготовки майбутніх вихователів є зміна репродуктивних й інформативних методів навчання на продуктивні та творчі, що дозволяє наблизити студентів до майбутньої професійної діяльності, сформувати готовність до вирішення складних еколого-виховних проблем в умовах імітаційного моделювання.

У зв'язку з цим, особливого значення набувають активні методи опанування майбутніх фахівців базових наукових знань, що актуалізує педагогічну технологію контекстного навчання студентів.

Слід зауважити, що контекстним вважається навчання, у якому мовою наук і за допомогою всієї системи форм, методів і засобів навчання, традиційних і нових, у навчальній діяльності студентів послідовно моделюється предметний і соціальний зміст їхньої майбутньої професійної діяльності [4]. Як засвідчує наш досвід, своєрідність і перевага означеного підходу порівняно із традиційним полягає у більш продуктивному розвитку здібностей майбутніх вихователів компетентно виконувати професійні функції, тобто опановувати цілісну професійну діяльність.

До базових навчальних дисциплін, що мають безпосередній вплив на вихователів щодо формування першооснов екологічної відповідальності дошкільників, доцільно, насамперед, відносять професійно-орієнтовані курси («Основи природознавства з методикою ознайомлення дошкільників з природою», «Теорія та методика екологічної освіти дітей дошкільного віку», «Екологія»), тобто ті, зміст яких, має потужний еколого-виховний потенціал, сприяє не лише накопиченню теоретичних знань, а й відпрацюванню практичних навичок у штучно створених умовах педагогічної діяльності.

Не менш важливою доцільно вважати і роль гуманітарних дисциплін у підготовці майбутнього вихователя до екологічної освіти дошкільників. Так, деякі аспекти питання екологічного виховання, принцип природовідповідності висвітлюються у навчальних курсах «Екологія дитинства», «Методика проведення занять з народознавства», «Основи екологічної психології».

Моделюючи предметний зміст майбутньої професійної діяльності на практичних заняттях із природничих навчальних дисциплін, майбутні педагоги усвідомлюють найбільш поширені зразки першооснов екологічної відповідальності в практиці дошкільних закладів. Йдеться, зокрема, про догляд за живими об'єктами у куточку природи, озеленення приміщень дошкільної групи, створення квітника у відкритому ґрунті.

Не менш ефективним видається і такий метод аудиторної підготовки майбутніх вихователів до здійснення еколого-педагогічної діяльності, як проблемно-рефлексивний полілог, метою якого, як відомо, виступає актуалізація можливостей майбутнього вихователя безпосередньо в процесі екологічного виховання дошкільників.

Як засвідчує практика, полілог як метод навчання більш складний, ніж діалог. Він будується на персоналізації позиції кожного участника і вимагає врахування більшого числа факторів та особисту участь, задля актуалізації суб'єкта навчально-професійної діяльності в процесі екологічного виховання дошкільників.

Необхідно зазначити, що досвід роботи у вищій школі засвідчує про домінування уваги педагогів-викладачів здебільшого на технології засвоєння студентами певної суми фахових знань і вмінь, зокрема, з навчальних природничих дисциплін, тоді як принципово важливим є одночасне формування як системи знань і вмінь, зорієнтованих саме на елементи майбутньої професії, так і виховання екологічно відповідальної поведінки.

Відтак, у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів необхідно дотримуватися методології педагогічної синергетики, аксіології та екології, що інтегрують діалектичний підхід, сутність якого полягає у вивчені взаємозв'язків у підсистемі «людина – світ». Так, спираючись на наукові засади, зокрема, синергетики, що забезпечує максимально узгоджену взаємодію учасників педагогічного процесу; аксіології – утвердження цінностей відповідального ставлення до природи та обмін світоглядно-екологічними надбаннями в соціумі; екології – цілеспрямування педагогічних дій на формування екологічної відповідальності дошкільників та гуманізацію еколого-виховного середовища. Водночас маємо зауважити, що готовність майбутніх вихователів до формування екологічної відповідальності дошкільників забезпечується

не лише теоретичною інформованістю, а й відповідними практичними вміннями, що виражаються:

- у їх здатності усвідомлено користуватися набутими екологічними знаннями;
- сформованістю еколого-педагогічних умінь у практичній діяльності;
- розширення власного індивідуального «екологічного простору».

Наш досвід переконує в доцільноті вважати одним із шляхів виховання готовності студентів до здійснення екологічної освіти їх активну екологічну та природоохоронну діяльність.

Принагідно зауважимо, що у психолого-педагогічному контексті, діяльність можна тлумачити по-різному: навчальна, практична, природоохоронна. Наприклад, особливостями навчальної діяльності є організація її педагогом відповідно до вимог чинних навчальних програм.

Щодо природоохоронної діяльності в сучасному вищому навчальному закладі, то її своєрідність полягає у розкритті проблем охорони природи; взаємозв'язку теоретичних знань з практичною діяльністю студентів у цій галузі; включення екологічних аспектів у структуру предметних, спеціальних тем та інтегрованих курсів, які розкривають взаємодію суспільства і природи; поєднання аудиторних занять з безпосереднім спілкуванням з природою (експурсії, екологічні практикуми, польова практика тощо); поєднання аудиторної, позааудиторної і самостійної природоохоронної роботи [5, с. 158-159].

Як засвідчує практика вищої школи, педагогічно вмотивоване використання естетичної краси природи в позааудиторній роботі зі студентами, відчутно сприяє формуванню почуттів обов'язку і відповідальності за її збереження, стимулює їхню активність у природоохоронній діяльності.

З вищезазначеного можна зробити узагальнення, що різноманітні форми та методи еколого-педагогічної підготовки майбутніх вихователів повинні бути спрямовані, перш за все, на організацію й розвиток їх активної навчально-пізнавальної й навчально-професійної діяльності.

Отже, аналітична робота, проведена в контексті проблематики еколого-педагогічної діяльності фахівців дошкільного закладу освіти, дозволяє визначити готовність майбутніх вихователів до формування першооснов екологічної відповідальності дошкільників, а саме відповідального ставлення до природи і природних ресурсів.

Перспективи подальшого дослідницького пошуку лежать у площині формування у майбутніх вихователів здатності до системного використання спостережень і дослідів дошкільників як чинників розвитку їх екологічної відповідальності і важливого аспекту компетентності еколого-виховної діяльності фахівця.

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.osvita.ua.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ualib.com.ua/br_563.html.
3. Закон України «Про дошкільну освіту» // Дошкільне виховання. – 1998. – № 9. – С. 3-7.
4. Желанова В. В. Контекстне навчання майбутнього вчителя початкових класів: теорія та технологія : монографія / В. В. Желанова // Луганськ : Вид-во «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 505 с.
5. Ключка С. І. Формування екологічної компетентності студентів технологічного університету засобами природоохоронної діяльності : дис. к.п.н. : 13.00.07 / С. І. Ключка. – Черкаси, 2012. – 270 с.
6. Кулик Р. В. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності / Р. В. Кулик // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. – Вип. 1. 45 (106). – 2014. – С. 73-77.
7. Лисенко Н. В. Деякі аспекти вирішення проблеми еколого-педагогічної підготовки фахівців дошкільного профілю у світовій науковій думці / Н. В. Лисенко // Збірник удосконалення професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю / Упор. А. В. Артемова, Н. В. Лисенко. – К., 1996. – С. 93 -107.
8. Словник психолого-педагогічних термінів і понять (на допомогу працівнику сільської школи) / [укл. Ю. В. Буган, В. І. Урусський]. – Тернопіль : ТОКППО, 2001. – 179 с.
9. Трубник І. В. Підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників / І. В. Трубник // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня к.п.н. – Ялта, 2009. – 23 с.

Граматик Н. В. Готовность будущих воспитателей дошкольных учебных заведений к формированию первооснов экологической ответственности воспитанников.

Гармонизация взаимоотношений человека с природой выступает сегодня ключевой задачей учебно-воспитательного процесса разноступеневых учебных заведений. В связи с этим, в условиях реализации национальной концепции воспитания дошкольников является насущная потребность в формировании первооснов экологической ответственности у воспитанников.

В статье освещаются некоторые аспекты проблемы становления в высшей школе специалистов, способных формировать у воспитанников основы экологической ответственности. Обосновывается, что результативность экологического воспитания дошкольников в значительной степени зависит от готовности к эколого-педагогической деятельности будущих воспитателей.

Ключевые слова: экологическое образование и воспитание, экологическое воспитание детей дошкольного возраста, готовность к эколого-педагогической деятельности, экологическая ответственность.

Gramatik N. V. Ready for future masters of preschool education units to the formation of first suspension of environmental responsibility in researchers.

Harmonization of the relationship between man and nature is today the key task of the educational process of multi-stage educational institutions. In this regard, in the context of implementing the national concept of upbringing preschool children, there is an urgent need for the formation of the primary focus of environmental responsibility among pupils.

In the article some aspects of the problem of becoming a high school of specialists, capable of forming in the pupils the primary focus of environmental responsibility are highlighted.

It is proved that the effectiveness of the ecological upbringing of preschool children depends to a large extent on the readiness of future educators for the ecological and pedagogical activity.

Key words: ecological education and upbringing, ecological education of children of preschool age, readiness for ecological-pedagogical activity, ecological responsibility.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Луцан Н.І.